

*Nobilissimo,
Jacobo Joanni Brillano
Wassenariae Baroni,
Illustris et generosi viri
Arnoldi Baronis de Wassenaer
Voorschotani Toparchae
Filio primogenito,
hoc honorarium, cum infante
Sacris undis tollerent ex cere
publico donarunt S:P:Q: Britanus*

Het koelvat is aan de ene kant voorzien van het stadswapen van de stad Den Briel, en aan de andere kant van een inscriptie: 'Nobilissimo Iacobo Ioanni Brillano Wassenariae Baroni, Illustris et generosi viri, Arnoldi Baronis de Wassenaer Voorschotani Toparchae Filio primogenito, hoc honorarium cum infante Sacris undis tollerent ex cere publico donarunt S:P:Q: Britanus' (Aan de zeer edele Jacob Jan Brillanus baron van Wassenaer heer van Voorschoten werd dit gebruikelijke geschenk uit publieke middelen door de senaat en de bevolking van Brielle gegeven toen hij als zuigeling werd gedoopt)

Gemiste kans goedgemaakt

In de zomer van 2025 waren er weken dat Antoinette van Dorssen, directeur van Kasteel Duivenvoorde in Voorschoten, vrijwel dagelijks contact had met de Vereniging Rembrandt. Die gesprekken gingen maar over één ding: een spectaculair koelvat van de Haagse zilversmid Adam Loofs dat in juli zou worden geveild. In de 18de eeuw stond het bijna zestig jaar lang op Kasteel Duivenvoorde. Vanaf april is het weer te zien op de plek waarvoor het is gemaakt. Dit keer om er nooit meer te verdwijnen.

Waar andere pasgeborenen uit adellijke kringen doopgeschenken als een zilveren rammelaar of beker kregen, ontving de jonge Jacob Jan Brilanus van Wassenaer in 1704 een wel heel bijzonder geschenk. Deze oudste zoon - en stamhouder - van Arent IX van Wassenaer en Anna Margaretha Bentinck kreeg een reusachtig zilveren koelvat als pillegift, bedoeld om wijnglazen in te koelen. Veel plezier zal hij daaraan niet hebben beleefd, want hij stierf al op veertienjarige leeftijd. Na het overlijden van zijn ouders kwam het koelvat in handen van zijn oudste nog levende zuster, Jacoba Maria van Wassenaer, getrouwd met Frederik Willem Torck van Rosendael. Zij erfde het kasteel met de gehele inventaris. In 1763 nam zij een groot deel van de inboedel van Kasteel Duivenvoorde mee naar Kasteel Rosendael in Gelderland.

Ook het koelvat verdween zo uit Duivenvoorde. 'Er moeten karrenvrachten vol zijn ingeladen richting Rosendael,' zegt Antoinette van Dorssen. 'Niet alleen zilver, maar ook meubelen, schilderijen en boeken. We hebben nog wel familieportretten en wat andere voorwerpen, zoals keramiek, maar de collectie is enorm uit elkaar gevallen.' Als directeur van Kasteel Duivenvoorde betreurt ze het dat er zo weinig bezittingen van het geslacht Van Wassenaer in Voorschoten zijn gebleven. Deze familie heeft het kasteel immers vijf eeuwen lang bewoond en een stevig stempel op het gebouw en het interieur gedrukt.

Een van de doelen die Van Dorssen opnam in het collectieplan dat zij na haar aantreden in 2018 samen met haar conservator schreef, was dan ook de periode-Van Wassenaer te versterken als de mogelijkheid zich zou voordoen. In 2024 slaagde ze daar voor de eerste keer in, door de aankoop van een set van vier zilveren kandelaars met het alliantiewapen van het echtpaar Van Wassenaer-Bentinck, met steun van onder andere de Vereniging Rembrandt. De kandelaars zijn in 1714 voor het echtpaar gemaakt door de in Londen werkzame zilversmid Pierre Platel. Kort na die aanwinst schonken nazaten van de familie Van Wassenaer een dienschetel met alliantiewapen aan Kasteel Duivenvoorde, eveneens van de hand van Platel. Het koelvat was toen nog niet in beeld.

Een onverwacht telefoontje

In juni 2025 werd Van Dorssen gebeld door Diederik van Wassenaer, een nazaat, die zei dat er bij Christie's

NIEUWE AANWINST

Koelvat

Adam Loofs

1704. Zilver, L 42 cm

Bijdrage: € 220.564, waarvan € 50.00 uit het Warning-Meijaard Fonds, € 40.000 uit het Caius Fonds, € 30.000 uit het Themafonds Zilver en € 100.564 uit het VriendenLoterij Aankoopfonds KASTEEL DUIVENVOORDE, VOORSCHOTEN

Aangekocht in 2025 met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Warning-Meijaard Fonds, haar Caius Fonds, haar Themafonds Zilver en haar VriendenLoterij Aankoopfonds), het Mondriaan Fonds, Stichting Jacoba van Wassenaer Fonds en Stichting Fonds Nederlandse Adel

Portret van Arent IX van Wassenaer, Anna Margaretha Bentinck en hun zoon Jacob Jan Brilanus

Theodoor Netscher

Olieverf op doek, 262 x 204,5 cm

KASTEEL DUIVENVOORDE, VOORSCHOTEN

Antoinette van Dorssen, directeur Kasteel Duivenvoorde

in Londen een koelvat geveld zou worden dat blijkens een inscriptie had toebehoord aan een Van Wassenaer. Hij had het in de online veilingcatalogus gezien en dacht: dit móét gewoon naar Duivenvoorde, vertelt Van Dorssen. Het koelvat heeft tot in de jaren zeventig in Kasteel Rosendael gestaan. In 1979, twee jaar na het overlijden van de laatste bewoner, Willem Frederik Torck baron van Pallandt, bleek het ook al eens te zijn geveld. *De Telegraaf* wijdde hier destijds (13 oktober 1979) een bericht aan met smeulige anekdotes over de familie Bentinck, met als kop 'De wijnkoeler van de jonge baron', overigens zonder de vraag te stellen of het object niet voor Nederland behouden moest blijven.

Waarom is toen niet geprobeerd dit bijzondere object te verwerven? Van Dorssen: 'Dat leefde helemaal niet in die tijd. Ik kom zelf uit het museumvak, maar de toenmalige directeur van het kasteel was een bankdirecteur; die had heel andere prioriteiten. Het rentmeesterschap was juist in die periode heel belangrijk.

Mensen realiseren zich niet altijd dat Duivenvoorde meer is dan een museum. Het is een landgoed dat al eeuwen op dezelfde manier functioneert, met boeren en tuinders, met 21 Rijksmonumenten die allemaal onderhouden moeten worden én de collectie. Dus je bent als museumdirecteur ook met een heleboel andere dingen bezig. Dat is altijd een spagaat.'

Toen Van Dorssen in de veilingcatalogus zag wat het koelvat moest opbrengen, dacht ze meteen dat verwerving niet haalbaar zou zijn ('veel te veel geld voor ons'), maar Diederik van Wassenaer zei dat hij er alles aan wilde doen om de aankoop mogelijk te maken. Daarop belde Van Dorssen Geert-Jan Janse van de Vereniging Rembrandt. Die stuurde de informatie meteen door naar bestuurslid Reinier Baarsen, oud-conservator van het Rijksmuseum en specialist op het gebied van kunstnijverheid. Al snel kreeg ze bericht dat de Vereniging wilde helpen het koelvat aan te kopen, vanwege het (kunst)historische belang en als een van de weinige bewaarde werken van de be-

langrijke Haagse zilversmid Adam Loofs. Dat hiermee de gemiste kans van 1979 zou kunnen worden goedge maakt, werd als een leuke bijkomstigheid gezien.

Garantstelling

Van Dorssen had maar twee weken de tijd om fondsen te werven, want de veiling zou al op 1 juli zijn. Bijna dagelijks had ze telefonisch contact met fondsen en andere betrokkenen.

Na toezeggingen van de Vereniging Rembrandt, de Stichting Jacoba van Wassenaer Fonds en een particulier die wilde bijdragen, wist ze dat ze kon gaan bieden. Zij had weliswaar nog geen bericht van alle benaderde fondsen, maar dankzij een uitzonderlijke aanvullende garantstelling van de Vereniging wist zij zich gedekt voor het geval de fondsenwerving niet zou rondkomen. 'Ik had zelf een plafond in mijn hoofd, hoger dan de geschatte maximale opbrengst, maar ook weer niet torenhoog. Ik dacht: we moeten wel een beetje bescheiden blijven, we zijn tenslotte niet het Rijksmuseum. Maar Geert-Jan was het daar helemaal niet mee eens,' lacht ze. 'Hij zei: als je ervoor gaat, dan moet je er ook écht voor gaan. Het bestuur van de Vereniging voorzag dat het voor veel meer zou worden verkocht dan de geschatte opbrengst, en dat gebeurde ook.'

Van Dorssen volgde de veiling online vanuit haar huis met Sarah de Clercq, bestuurslid van Stichting Duivenvoorde en werkzaam bij Sotheby's. Na een spannende veiling, waarbij het museum op het laatst nog één tegenbieder had, kon de champagne worden geopend: het koelvat was voor Duivenvoorde. 'Meteen kwamen er telefoontjes en appjes; iedereen was door het dollé heen dat het was gelukt,' zegt Van Dorssen. 'De vrees was dat een handelaar het zou kopen en het op de TEFAF voor het dubbele zou aanbieden. Het is tenslotte een heel mooi object, en je kunt het als particulier ook gebruiken als tafelstuk. Maar hier op Duivenvoorde vertelt het een verhaal over het doopgeschenk voor dat jongetje dat hier woonde en over het netwerk binnen de Haagse kringen van de familie Van Wassenaer.' En na een korte stilte: 'Weet je wat me nog steeds verbaast? Dat het koelvat op die veiling is aangeboden door een Nederlandse particulier. Dat die ons niet heeft benaderd vind ik vreemd. In overleg hadden beide partijen er dan misschien beter uit kunnen komen.'

Een Europees meesterwerk

Toen in de bestuursvergadering van de Vereniging Rembrandt bezorgd werd overlegd welke veilingopbrengst we moesten verwachten voor het Van Wassenaer-koelvat, opperde een van de aanwezigen hoopvol dat vanwege de Nederlandse herkomst de belangstelling bij internationale kopers wellicht gering zou zijn. Vermoedelijk heeft dat inderdaad zo uitgepakt: als het koelvat in Parijs zou zijn gemaakt, was de prijs ongetwijfeld vele malen hoger geweest. Dat betekent echter vooral dat men in het buitenland een beetje heeft zitten slapen, want het gaat hier om een bij uitstek Europees meesterwerk.

Adam Loofs (ca. 1645-1710) was een Nederlander, en het koelvat heeft hij in Den Haag gemaakt, maar zijn opleiding heeft hij in Parijs genoten, en zijn stijl is die van Versailles. In 1672 was koning Lodewijk XIV daar met het gehele hof gaan wonen, en vanaf dat moment waren alle ogen in Europa gericht op wat zich in Versailles op het gebied van architectuur en decoratie afspeelde. Waar geen enkele bezoeker over

uitgepraat raakte, waren de zilveren meubelen waar de belangrijkste vertrekken mee waren ingericht. Gedurende tientallen jaren liet Lodewijk XIV meubelen, grote vazen en andere decoratiestukken van zilver vervaardigen, die met elkaar een verpletterende indruk maakten op iedereen die ze zag. Zelfs stadhouder Willem III, Lodewijks felste en onverbiddelijkste tegenstander, kon niet om de Franse hofstijl heen: daarom nam hij in 1685 Daniel Marot, een uit Frankrijk gevluchte hugenoot, als hofarchitect aan. Loofs was al in 1680 naar Den Haag gekomen, waar de stadhouder hem direct in dienst nam. Uit Parijs bracht hij voor Willem III twee zilveren tafels, twee spiegels en vier hoge kaarsenstandaards mee, die hij samen met een andere zilversmid had vervaardigd. Er waren maar weinig edelsmeden die dergelijke pronkstukken maakten; Loofs had waarschijnlijk ook aan meubelen voor Versailles gewerkt.

Kunstwerken van zilver en goud stonden altijd in het middelpunt van de belangstelling, maar tegelijkertijd was hun voortbestaan permanent in gevaar. De geldswaarde die het edelmetaal vertegenwoordigde,

impliceerde dat ze in tijden van nood werden omgesmolten. 1689 was in dat opzicht een rampjaar. Om zijn desastreuze oorlogen te bekostigen liet Lodewijk XIV toen al zijn zilver omsmelten, en bovendien gelastte hij zijn onderdanen hetzelfde te doen – iets wat hij een aantal jaren later nog eens herhaalde. Als gevolg van die draconische maatregelen zijn er bijna geen grote Franse zilveren voorwerpen van vóór 1700 bewaard. We kennen het zilver van Lodewijk alleen nog maar dankzij afbeeldingen, vooral op wandtapijten; daarnaast is er een grote serie tekeningen die de Zweedse koning van het zilver had laten maken. Hij was niet alleen in de grote meubelen geïnteresseerd, maar wilde ook precies weten hoe alle andere voorwerpen, tot de eierdoppen aan toe, eruitzagen.

Die tekeningen bevestigen dat de wijnkoeler van Loofs een subliem voorbeeld is van de vorstelijke stijl waar hij vanaf zijn jongste jaren mee vertrouwd was. Het kloeke, royale vat heeft een geschulpte bovenrand waarin glazen omgekeerd konden worden gehangen om ze te koelen. Alle vormen en versieringen zijn klassiek en majesteitelijk, niets leidt af van het grandioze effect. Classicisme kan gemakkelijk stijf worden, maar dat is hier vermeden door elementen zoals de gekrulde cartouches aan voor- en achterzijde en de fantasievolle handvatten. Vrijwel geen ander bewaard gebleven werk van Loofs is zo zelfverzekerd koninklijk. Dat hij het heeft vervaardigd voor de pasgeboren Jacob Jan van Wassenaer, petekind van de stad Den Briel, geeft aan hoe volmaakt de meest voorname stijl van het Franse hof in de kringen rond Willem III was doorgedrongen. \

Reinier Baarsen is oud-conservator van het Rijksmuseum en bestuurslid van de Vereniging Rembrandt

Onderzijde koelvat, met zilvermerken en etiketten, waaronder twee van een tentoonstelling die in 1950 te zien was in het Rijksmuseum en het Victoria & Albert Museum in Londen

Jubileumjaar

Inmiddels staat het koelvat al enige maanden op Duivenvoorde in een grote kluis. Alleen Van Dorssen en de conservator - en nu ook de fotografen - hebben het in het echt gezien, want de aankoop moest nog bijna driekwart jaar geheim blijven. Ook moest er een speciale vitrine worden gemaakt, want om veiligheidsredenen kunnen het koelvat en de kandelaars niet los op een gedekte tafel in de eetkamer worden gezet. Jammer, maar onvermijdelijk, vindt Van Dorssen, verwijzend naar de recente diefstal uit het Louvre. 'Het moet op Duivenvoorde lijken alsof de familie even weg is en weer terugkomt. Dat je echt in een bewoond huis bent. Helaas is dat niet vol te houden vandaag de dag.'

De onthulling van de nieuwe aanwinst is op 15 april 2026. Vanaf 16 april is het koelvat voor iedereen te bewonderen. Dat is ook de start van een feestjaar waarin het 800-jarig bestaan van Duivenvoorde wordt gevierd. 'Er komt een grote expositie, en een film waarin we in negen minuten acht eeuwen geschiedenis laten zien. Van een jachtgrond met een donjon in 1226 tot het kasteel vandaag de dag, wat er allemaal is veranderd en aangepast, welke familieleden er hebben gewoond. Ook de prachtige tuin komt aan bod. Ooit gewoon bos, toen een Versaillesachtige tuin en nu de Engelse landschapstuin van Zocher. En de collectie natuurlijk.'

Van Dorssen, die medio 2026 afscheid neemt als directeur van Duivenvoorde, somt alle aankopen en restauraties uit de afgelopen jaren nog eens op, van de restauratie van de portretten van Johan van Wassenaer en Maria van Voorst van Doorwerth uit 1608 tot de aankoop van het koelvat. Ze kijkt met dankbaarheid en gepaste trots terug. 'Samen met jullie, maar ook met andere fondsen, hebben we de collectie echt weten te liften. Dat geeft heel veel voldoening.'

Gerdien Wuestman is hoofdredacteur van het *Bulletin* van de Vereniging Rembrandt

Waar en wanneer te zien?

De nieuwe aanwinst is vanaf 16 april te bewonderen op Kasteel Duivenvoorde te Voorschoten in de tentoonstelling *800 jaar Duivenvoorde*

Vier kandelaars

Pierre Platel

1714. Zilver, H 22,2 cm

Bijdrage: € 19.811

KASTEEL DUIVENVOORDE, VOORSCHOTEN

Aangekocht in 2024 met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar VriendenLoterij Aankoopfonds)